

בס"ד, פרק שני

דף מא

הערות ובאורים

ושלח — מלמד שהוא עושה שליח. ושלחה — מלמד שהיא עושה שליח. ושלח — ושלחה — מלמד שהשליח עושה שליח' — המפרשים עמדו על טעם הדבר שהוצרכו ריבוי נפרד על שליחות האיש ועל שליחות האשה.

יש שכתבו, לפי שהאשה כשולחת שליח לקבלה, אינה מוסרת לו דבר ממשי, אלא נותנת לו זכות לקבלה, ולולא הדרש המיוחד הוה אמינא שאין מועילה שליחות בכגון דא, שאין זה אלא 'מילי' בעלמא.

(וגם אליבא דאמת סברא זו נכונה, שהרי אמרו (גטין כט) 'מילי לא מיסרן לשליח', אלא שזה אמור רק לענין אפשרות מינוי השליח שליח שני. ואכן יש סוברים ששליח האשה לקבלה אינו עושה שליח נוסף אלא כשמינתה את השליח בקנין, או כשעושה שליח שני מדעתה. ויש אומרים שאינו עושה שליח כלל (עתורי"ד; אה"ע קמא). והריטב"א כתב שיש לימוד נפרד לשליח עושה שליח בשליחות להולכה ובשליחות לקבלה. וכנראה זהו מפני הטעם האמור. וע"ע פנ"י ורעק"א).

טעם נוסף: יש לחלק במהותה של שליחות האיש להולכת הגט ובין שליחות האשה לקבלה; כיון שכתוב ונתן בידה, הרי מלבד שצריך לייחס את מעשה השליח למעשה המשלח (שזה אמנם שמענו מדין שליחות של האיש), הלא התורה גם ציינה מקום לנתינת הגט — בידה, ולכן יש כאן חידוש נוסף במהות השליחות, שיד השליח נחשב ממש כידה. (ע' פני יהושע; משמרות כהונה, חידושי הרי"ם, ועוד. וכבר האריכו חכמים אחרונים בגדר 'שלוחו של אדם כמותו', עד כמה ולענין מה הוא נחשב 'כמותו' ממש — ע' בספרי רבותינו ראשי הישיבות באורך. וע"ע: לקח טוב א; אמרי משה יח; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קנו קנו והו"מ ח"א פג וח"ב כח, ב; שו"ת שבט הלוי ח"ד קסט וח"ז רכה וח"ט רסח).

בסגנון דומה; לפי מה שכתב הרא"ש (נדריים עב — בנוגע לשמיעת הבעל לנדרי אשתו, כדי להפר) 'דמידי דממילא לא שייך שליחות'. [וזהו הטעם — לדעת הקצות-החושן (קפב, א) — שאין מועילה שליחות למצוות כגון הנחת תפלין סוכה וציצית, כי אף אם מייחסים את המעשה למשלח, מכל מקום לא נפעל המעשה בגופו] — לפי זה מובן שצריך לימוד מיוחד שיד השליח שמקבל, נחשבת כידה. ואכן יש מהאחרונים שחידשו ששליחות לקבלה אינה נגזרת מדין שליחות הכללי שבכל מקום, אלא חידוש מסוים הוא שנתחדש בפרשת גירושין, שנלמד מושלחה. ובזה מוסברים דברי הרמב"ם (אישות ג, טו. וכ"כ הרשב"א) שמחלק בין שליחות לקבלה ושליחות להולכה, שבזה צריך עדי קיום בשעת המינוי ובזה אין צריך. וגם מובנים דברי ר"י בן מגאש (מובא בראשונים פ"ב דגיטין. והובאה דעה זו בטשו"ע אה"ע קמא ובטור לה (ובב"ש סק"ד) ובשו"ע לב) שזה שאמרו שעבד פסול להיות שליח לקבל גט אשה, לפי שאינו בתורת גטין וקדושין — דוקא בשליח לקבלת הגט אמרו ולא בהולכה. ולפי זה מה שלמדו דין שליחות בכל התורה מגט, היינו משליח להולכה דוקא ולא משליח לקבלה.

[ומיושבת בזה תמיהת ה'קצות' סוס"י קפה על רש"י בסוגיתנו]. (בית ישי סה, ובהערות ג ד. וכעין זה יש בדברות משה גטין ט, ד כ, ד ובאג"מ ח"מ ח"ב כח, ב. וע"ע: אבני מלואים לה סק"ט; ברכת שמואל גטין לד-לו, ובמזבא ביוסף דעת גטין כג).

(ע"ב) 'פ'חת עשרה או הוסיף עשרה — תרומתו תרומה' — שיכול לומר לו: בכך אמדתך (כתובות ק). וכיון שאומד סביר הוא, שהרי ישנם לא מעט אנשים שמפרישים בעין יפה או רעה, והלה שלחו סתם — ודאי על דעת כן שלחו, שאם לא כן היה לו לפרש. (עפ"י ריטב"א)

'מנין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים, וכי כל הקהל כולן שוחטין...' — מכך שלמדים דין שליחות משחיטת קדשים, משמע שגם לפי מה שאמרו בגמרא (לעיל כג: ועוד) שהכהנים — שלוחי דרחמנא הן, לא אמרו אלא בשאר עבודות, לפי שהבעלים אינו יכול לעשותן, לכך אין בכוחו לשלוח שליח, (כמו שאמרו שם). אבל שחיטה הכשרה בזר, נחשב הכהן שליח הבעלים. הלכך ניתן ללמוד משחיטת קדשים ששלוחו של אדם כמותו. (נודע ביהודה אה"ע מהדו"ק עו — תשו' מו"ר ר' יצחק; שו"ת בנין שלמה ח"ב לו. וולכאורה יש לדחות הראיה, שכאן מדובר רק כשישראל שחט, אך כהן ששחט אולי הוא שליח דרחמנא. ואולם לפי מה שאמרו בסמוך שאפשר ללמוד דין שליחות מגוף הכתוב 'שחטו...' ללא יתור, והלא אפשר להעמיד הכתוב בכהן ששחט ואין הוכחה לדין שליחות — אלא על כרחך פשוט לגמרא שבשחיטה הכהן הוא שליח הבעלים, כי דינה כשאר מצוות בעלמא ואינה מיוחדת לעבודת הכהן]. ע' בית הלוי ח"ב סוס"י ט; וע' מש"כ הגר"י פרנקל ז"ל — נדפס בספר הזכרון על שמו, עמ' קפה ואילך).

'אלא לא נכתוב רחמנא בגירושין ותיתי מהנך? — הכי נמי...' — יש לעיין למסקנת הגמרא שלמדים דין שליחות מגירושין וקדשים, מנין שהשליח עושה שליח בכל התורה, והרי לא נתרבה זאת אלא בגירושין ויש לפרוך 'שכן ישנן בעל כרחיה' או 'שכן ישנן חול'?' ויש לומר, אחר שכבר ידענו עיקר דין שליחות בכל מקום, ניתן ללמוד מגירושין פרט זה, שאינו אלא גילוי מילתא שאף זה בכלל דין שליחות.

ועוד, ממשמעות הפסוק ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל משמע שהשליח הרי הוא ממש כמשלח, שהרי הכתוב מייחס את השחיטה למשלחים. ואם כן, שומע אני ממילא שגם השליח יכול לעשות שליח אחר, שהרי דינו כמשלח עצמו. לא הוצרכו דרש מיוחד שהשליח עושה שליח אלא בגט שלא נכתב שם אלא 'ושלח' ועדיין לא ידענו שהשליח כמשלח.

ובכך מתבאר הדין שגם שליח שני עושה שליח שלישי, וכן לעולם. כי הרי השליח נידון כעצמו של המשלח. (שו"ת הריב"ש רכת. וע"ע בספרים המצוינים לעיל בגדרה של שליחות).

יש להעיר שהפוסקים נקטו (ע' אה"ע לה, ו) ששליח להולכת הקדושין אין עושה שליח אחר, משום 'מילי לא מימסרין לשליח'; יש אומרים אפילו מסר לו הבעל כסף או שטר — הוי 'מילי' (רי"ד; ריא"ז; הקדוש מרדוש — מובא במרדכי כאן), כי אין דומה לגט שיכול לגרש בו בעל כרחיה, משא"כ בקדושין. ויש אומרים דוקא אם לא מסר לו כלום, אבל אם מסר כסף או שטר — עושה שליח (מרדכי פרק התקבל). ויש מחלקים בין כסף, שאפשר להחליפו באחר, ובין קדושי שטר שצריך לקדש בו דוקא (שלטי גבורים, מובא בבית שמואל לה סקט"ו). ומכל הדעות הללו נראה לכאורה שבשאר מקומות שאין שם נתינת חפץ, אין שליח עושה שליח. [ודוחק לומר שדוקא בקדושין שתלוי בדעת אחרת הצריכו נתינת חפץ, שמשמעות הפוסקים נראה שלא נחתו לסברא זו אלא באופן שמוסר לשליח כסף קדושין, דאפ"ה לא דמי לגט, אבל כשאינו נותן כלום, משמע שנקטו דהוי 'מילי' אף אם הכל בידו].

ואולם מדברי הריב"ש הנ"ל שממשמעות 'ושחטו...' למדנו שהשליח הוא ממש כמשלח וממילא עושה שליח, מבואר לכאורה שנקט שאף במקום שאין שם מסירת חפץ, כגון שחיתת הפסח, שליח עושה שליח. וצ"ע שלא הובאה שיטה זו בפוסקים שם.

[עוד בשיטות הראשונים בענין זה, ובדין שליח קבלה, האם עושה שליח — ע' אה"ע קמא; חזון איש קב; אמרי משה יח, ד].

'... הא למה לי קרא, מדרבי חייא בר אבא א"ר יוחנן נפקא, דאמר רבי חייא בר אבא ארי"ח: אין העבד נעשה שליח לקבל גט מיד בעלה של אשה לפי שאינו בתורת...' — ואם תאמר, מכל מקום הוצרך הכתוב להשמיענו שאין שליחות לשאינו בן ברית אפילו בדברים שהוא שייך בהם, כגון לענין זכיה ורביית, שהרי הנכרי בר משא ומתן הוא (ע' כסף משנה שלוחין ב, ב).
יש לומר שקושית הגמרא היא על יתור הכתוב בפרשת תרומה, ולענין תרומה אין צריך קרא, לפי שאינו בתורת תרומה. (עפ"י שער המלך — גירושין ד, ו).

ולכאורה עדיין אפשר לפרש בכגון שעשאו שליח רק להפרשת התרומה אבל חלות התרומה נעשית על ידי מחשבת המשלח [וכדעת הסוברים שצריך גם מעשה הפרשה מלבד המחשבה], ובאופן זה נראה שאין חסרון ד'אינו בתורת'. כן העיר הגר"ש היימן (ע' בכתבים שבסוף חידושי ר' שלמה סי' ב). ושמוא באופן זה גם לפי האמת כשר, שהרי ההרמה מתיחסת לישראל, שהוא הפועל במחשבתו, והגוי אינו עושה אלא מעשה קוף בעלמא.

ומצד הסברא היה נראה שהוא הדין בקדושין, אם הבעל הוא המקדש, ואינו שולח את הנכרי אלא למסירת כסף הקדושין לאשה, הלא לכאורה לא גרע זה מ'טלי קידושין מעל גבי קרקע' שמועיל להרבה שיטות (ע' ב"ש ל ובאה"ט כח). ואולם אין נראה כן מדברי הפוסקים (ע' ב"י אה"ע לה, ו). ואפשר משום שצריך הבעל לידע ולהתכוין בשעת מסירת הקדושין לאשה שהוא מקדשה, [וכן בתרומה — בשעת הפרשה. ושמוא אף אם בקניני ממון נאמר שיועיל בכה"ג אף ללא ידיעת הקונה בשעת הקנין, היינו משום ששם עיקר הפועל הוא המקנה, משא"כ בקדושין שהעיקר פעולת הקונה, וכמוש"כ בתור"י הזקן מה:]. גם נראה שצריך שיאמר לה בשעת הקדושין 'הרי את מקודשת לי' ואין די באמירה קודמת, (וכמו שכתב תור"ד מח: שאמירה מוקדמת אינה מועילה עם נתינה סתמית לאחר זמן). וכמו כן אין די שישלח כתב ביד נכרי שכתוב בו שהוא (— הבעל) מקדשה בשעה שיגיע הכסף לידיה. ואולם אם מצד חסרון אמירה סמוכה נראה שאם אומר לה בפירוש שמקדשה בכסף שיתן לה לאחר זמן — מקודשת. (ע' בלשון תור"ד סג. שכתב שאין נכון לעשות כן, ומשמע דבדיעבד מועיל). וצריך בירור.

'אתם ולא אריסין... ולא שותפין... ולא אפוטרופוס... ולא התורם את שאינו שלו' — הסיפא מהוה נתינת טעם לאמור לעיל; מה טעם לא שותפין ולא אריסין ולא אפוטרופוסין — לפי שאין אדם תורם את שאינו שלו (ריטב"א).

'אתם ולא אפוטרופוס' — ודוקא כשהתבואה מיועדת להניחה באוצר עד שיגדלו היתומים, אבל להאכיל היתומים — האפוטרופוס תורם ומעשר בשבילם, [משום תקנת היתומים ומדין הפקר בית דין הפקר. או אפשר שמדין תורה האפוטרופוס מרים תרומה — שאין זה בכלל 'שאינו שלו', וחכמים הם שאסרו הדבר אם מניח התבואה באוצר, שלא יראו כמזלזלים בנכסי יתומים, וקרא אסמכתא בעלמא]. (עפ"י גטין נב. וראשונים)

דקדוקים נוספים; ציונים

'האיש מקדש...' — אם כי אמרו לעיל (בראש המסכת) שנקט כאן התנא 'לישנא דרבנן' — לשון קידושין, יש לבאר מדוע שינה התנא מלשונו הראשון, 'האשה נקנית' — לישנא דאורייתא; — יש לומר שרצה התנא להדגיש שרק בקידושין מועילה שליחות, ולא בחופה, שמסתבר שאין שייכת בה שליחות. [הגם שמצאנו 'מסירה לחופה' על ידי שליח, ולדעת רב (בכתובות מה) מסירתה כדין חופה לכל הדברים — מסתבר שעדיין אינו קרוי 'בית אישה' אלא שנחשבת מוצאת מרשות האב בלבד. ואינו מוכרח]. ואילו היה התנא נוקט לשון קנין, היה במשמע גם חופה, שהוא גמר קנינה. (חידושי הרי"ם על הש"ס)

וכבר כתב כן הגאון רבי עקיבא איגר (בשו"ת, תנינא קו), שאין מועילה שליחות לחופה. אולם תלה זאת במחלוקת רש"י ותוס' האם מסירתה נידונית כחופה ממש (כנ"ל). גם בספר אור שמח (אישות י, ב) נקט מסברא פשוטה שאין שליחות (וממילא גם תנאי, ע"ש) בחופה.

'האיש מקדש בו ובשלוחו, האשה מתקדשת בה ובשלוחה... שליחות מנלן...' — יש לדקדק, מדוע דוקא כאן בענין הקידושין השמיענו התנא דין שליחות, דין שקיים בכל התורה? מה גם שמקור דין שליחות נלמד מגירושין ותרומה, כדלהלן? והסביר הרי"ם מגור ז"ל בחידושי, על פי מה שאמרו במסכת כתובות (עד). שאף על פי שכלל נקוט הוא שדבר שאי אפשר לעשותו על ידי שליח אין מועיל בו תנאי — קידושי ביאה הגם שאינם על ידי שליח מועיל בהם תנאי, משום שהוקשו הוויות (=קידושין) להדדי. כלומר אין לחלק בין סוגי הקידושין השונים, אלא דין כולם שוה.

לאור זאת יש לומר שהשמיענו כאן התנא חידוש, שלא נאמר הואיל וקידושי ביאה אינם בשליחות, לא יועיל בהם תנאי, ונקיש הוויות להדדי לומר שאין כלל אפשרות של שליחות [ותנאי] בקידושין — אין אומרים כן, לפי שהקש יציאה להויה שממנו נלמד דין שליחות, אלים יותר מהקש הוויות להדדי (וכן נראה להלן מה...). ועוד, בכך ש'הוקשו הוויות להדדי' למדנו שצורות הקידושין השונות, כולן גדר אחד להן, שנחשבים כולם 'קנין', וממילא, כיון שמועילה שליחות באחד מהם, מועיל תנאי גם בקידושי ביאה, כי שם 'קנין קידושין' — יש בו תורת שליחות.

טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו' — ע' במובא לעיל ז מאגרות משה (אה"ע ח"ד קיג).

ז'אלא הא דתנן האומר לשלוחו צא ותרומ... פחת עשרה או הוסיף עשרה, תרומתו תרומה מנלן' — יש לפרש לשם מה הביאו כאן את המשנה בשלמותה, והלא די בתחילת דברי המשנה, 'האומר לשלוחו צא ותרומ תורם כדעת בעה"ב', כדי לשאול 'מנלן'? יש לומר, כיון שהתרומה חלה במחשבה בלבד, כששלח שליח לתרום הרי גילה בדעתו שנוח לו בהפרשה, וממילא הוה אמינא שהתרומה חלה מצד מחשבתו ורצונו, לא מדין 'שליחות' — לכך הביא את הסיפא, ששם לא היתה דעת בעל הבית מסכמת למעשה השליח, ומשם מוכח שהשליח הוא התורם ולא מצד מחשבת הבעלים. (הר צבי)

יש לעיין האם מועיל לשלוח שליח שיתרום במחשבה (לשיטות דסגי במחשבה גרידא), כי לא מצינו שליחות אלא על

עשיה או דיבור. ולכאורה יש להוכיח מדפריך למה לי לימוד בתרומה, והלא י"ל שבא להשמיענו שאף בכגון זה ניתן לשלוח שליח. ויש לומר אחת משתי אלו; או פשוט לגמרא שא"צ על כך לימוד מיוחד, או להפך, גם אליבא דאמת אין שליחות מועילה לתרום במחשבה. שו"ר בתוס' להלן (נט רע"ב) שמבואר ששליח תרום במחשבה. ע"ש. וע' בשו"ת גור אריה יהודה (דיני ת"מ ג); אגרות משה יו"ד ח"א קכה; אהיעור ח"ד סוס"י עג.

'מנין שכל ישראל כולן יוצאים בפסח אחד...' — האם דין זה הוא אף לכתחילה מדין תורה, אם לאו — נתבאר בפסחים עא.

כללים ושיטות

מצוה בו יותר מבשלוcho

מצוה בעלמא או סרך איסור

'אמר רב יוסף: מצוה בו יותר מבשלוcho, כי הא דרב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא. איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה כדרב יהודה...' — משמע מדברי הגמרא, שהשולח שליח לעשות מצוה ואינו מקיימה בגופו, אין במעשהו זה משום איסור, אלא שמצוה לכתחילה לעשותה בגופו. וכן מדויק ממה שכתב רש"י בטעם הדבר, 'דכי עסיק גופו במצות, מקבל שכר טפיל' — משמע שאין זה אלא כעצה טובה להרבות שכרו. (וכ"מ ברישב"א).

כן כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל מבגדד (בשו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד לה). ולאור זאת תמה על מה שכתבו הרב חיד"א (בשוריי ברכה) ובעל תבואות שור, שאדם השולח שליח לעשות מצוה במקומו, יש בדבר משום זלזול במצוה, מפני שנראה כמתעצל בה. 'ולא ידעתי מנין להם טעם זה' (לשון הרב-פעלים. וצ"ן גם לדברי מגילת אסתר — עשין מח).

באלו מצוות אמור כלל זה

מבואר בגמרא, שמצוה לקדש אשה בעצמו ולא על ידי שליח, משום 'מצוה בו יותר מבשלוcho'. וכבר נחלקו הראשונים האם הקידושין כשלעצמם הינם מצוה (רמב"ם ריש הל' אישות), או רק כמכשיר מצוה, למצות פריה ורביה (הרא"ש — כתובות פ"ק אות יב). ואף לשיטה זו שאינה מצוה בפני עצמה, שייך כאן הכלל 'מצוה בו יותר מבשלוcho', כמבואר כאן.

תדע, שהרי האשה אינה מצווה במצות פריה ורביה, וגם לגביה אמרו שמצוה שתתקדש בעצמה ולא על ידי שליח. וכבר הסביר הר"ן, משום שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו. ומבואר שגם דבר שאיננו מעשה-מצוה כשלעצמו, אלא משום דבר אחר — מצוה שיעשנו בעצמו. (וכן מתבאר מתוך מש"כ בשערי תשובה — או"ח רג. וע"ע בספר המצוות להרמב"ם — עשין ריג, ובספר המקנה לפני יהושע כאן; שו"ת שבט הלוי ח"ד קע וח"ו רז).

וכבר נשאל מהר"ח אור זרוע (קכה) על מצוות שחיטה וחלה, האם מצוה לקיימן בגופו דוקא. והשיב שאין אומרים כן אלא בכגון קדושין, שאין השליח נהנה מן הקדושין כלום, אבל בשחיטה וחלה וכיו"ב אין אומרים מצוה בו יותר מבשלוcho 'כאשר נהגו כל רבותינו וכל העולם' שאף על פי שבקיאין

בהלכות שחיטה, נותנים לאחר לשחוט. וכן לענין ללמד בנו תורה, נוהגים לשכור לו ללמד. אמנם מסתימת דברי הפוסקים (ע' מג"א ושע"ת רג; פתחי תשובה אה"ע לה סק"ב) נראה שבכל מצוה אומרים כן (שו"ת דובב מירשים ח"א מז, ב). וכן הביא שם שמשמע בפרי מגדים שאפילו שולח שליח בשכר, מצוה בו יותר מבשלוחו).

בשו"ת אחיעזר (ח"א כה, טז) צידד שאין שייך לומר 'מצוה בו יותר מבשלוחו' בנתינת גט, שאינה מצוה המוטלת באופן חיובי על האדם, אלא דין מדיני התורה, שהבא לגרש יגרש באופן מסוים. עוד כתב, מצוה שבין אדם לחברו, כגמילות חסדים — לא מצינו בה כלל זה. אך ציין שם לדברי הפ"ת (אה"ע לה, ב) והשערי-תשובה (או"ח רג), שם מוכיח מכמה מקומות שאף במצוות אלו אומרים כן, כגון הכנסת אורחים, שמחת חתן, צדקה, מעקה, ועוד.

במקום סיבה וטעם לעשותה על ידי השליח ולא בעצמו בשו"ת דובב מירשים (ח"א מז, ב) הוכיח שעדיף לקיים המצוה בהידור על ידי שליח, מלקיימה בעצמו שלא בהידור. בפרט שיש הסוברים שענין הידור במצוה, מן התורה הוא. ולכן פסק אודות כתיבת ספר תורה, שנכון יותר לכתבו ע"י סופר המומחה בכתיבה, ובפרט כאשר הוא בעצמו כותב את האות האחרונה. (וכ"פ בקובץ יגדיל תורה — קפו; שו"ת שבט הלוי — ח"ב קלה. וע' במאמרי הראיה — ב עמ' 465; שו"ת שרידי אש ח"ג צז).

בנידון דומה מצינו למגן אברהם (תלא סק"ה) אודות בדיקת חמץ בליל י"ד, שאם הגיעה עת צאת הכוכבים ועדיין לא התפלל ערבית, ישלח שליח במקומו לבדוק החמץ (ושם תע, א כתב כן לענין מי שהתענה וקשה לו לבדוק). לפי שעדיף לקיים המצוה בשעתה אפילו על ידי שליח, מאשר יקיימנה בגופו מאוחר יותר. (ואפשר שהמג"א לשיטתו (כה, ב) שאין משהים מצוה הגם שיקיימנה מאוחר מן המובחר. אך לפי השיטות החולקות, יש מקום לומר בסברא שעדיף לשהות כדי לקיימה בגופו). ואמנם אפשר שבדיקת חמץ שונה, על פי מה שכתבו הפוסקים שעיקר זמנה בתחילת הלילה דוקא.

בא ש ת ו

יש מצדדים לומר שאשתו שעושה המצוה, הרי זה כאילו הוא בעצמו עושה, לפי שאשתו כגופו. (ע' ערוך השלחן רג, ג שאצלנו הנשים עושות ההכנות לשבת, ואשתו כגופו. וכן נסתפק הגאון האדר"ת — סדר אליהו עמ' קה).

במקום ביטול תורה

האם יש לאדם לבטל מלימודו כדי לקיים המצוה בגופו, בזמן שיכול לעשותה על ידי שליח [ואף על פי שכל מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, אין מבטלין תלמוד תורה מחמתה — זה דוקא במצוה שאינה מוטלת עליו בפרט, כגון גמילות חסדים, אבל מצוה המוטלת עליו, שמא עדיף לעשותה בגופו ולא ע"י שליח]?

ולכאורה יש להוכיח מאותן הנהגות של גדולי החכמים, שהיו מתעסקים בעצמם בכבוד שבת, וביטלו מבית המדרש. אך יש לומר ששונה מצות כבוד שבת שהיא חמורה ביותר, ודוקא בה יש לבטל מלימוד ולא בשאר מצוות. וצריך עיון (שער הציון רנ אות ט).

וכפי הצד האחרון כתב הגר"ז בשלחן ערוך שלו (רנ, בקונטרס אחרון) מטעם אחר; דוקא במצוה זו שההתעסקות בגופו היא בעצמה מכלל המצוה, כי כך הוא כבוד השבת, להתעסק בגופו בהכנותיה, מה שאין כן בשאר מצוות. [אמנם, בדבריו שם משמע שכל הדיון הוא באדם שתורתו אומנותו, וגורם בה יומם ולילה ללא הפסק. ובמשנ"ב לא הוזכר מזה].
וע' במובא לעיל לא: שאפילו אם נאמר מצוה זו יותר מבשלוהו אפילו במקום ביטול תורה, בכיבוד אב ואם [ושאר מצוות מתמשכות כיו"ב] שאני.

לאור כל הנ"ל נראה ששני גדרים יש ב'מצוה זו יותר מבשלוהו'; ענין אחד, שראוי ונכון להתעסק בגופו במצוות, ומקבל על כך שכר הרבה כענין שאמרו 'לפום צערא אגרא' (כדברי רש"י). ענין נוסף משום לתא דאיסורא, שנראה כמזלזל במצוה בכך שעושה ביד אחר לעשותה (כדברי החיד"א והתב"ש דלעיל). אלא שלטעם זה האחרון די בכך שגם הוא מתעסק בדבר מה במצוה, ומשתתף בה בגופו, כמו האמוראים שעסקו במעשה מסוים בהכנת השבת. ובוה די לסלק הזלזול כי מ"מ אינו פורש מן המצוה לגמרי והוא מראה בזה שהיא חשובה לו. [גם נראה שסברת 'אשתו כגופו' שייכת רק כלפי זה שאינו נחשב כמזלזל במצוה, אבל שכר הטרחה אין זוכה רק מי שבעצמו טורח, כמובן].
ואפשר שזה שמבטלין מתלמוד תורה, הוא רק משום הטעם של זלזול, שודאי אין התר לזלזול במצוה משום ביטול תורה, אך משום הענין השני אין מבטלין מתורה, שהרי כל הפצים לא ישוו בה, ושכרה כנגד המצוות כולן. ולכן לא התעסקו אותם החכמים אלא בדבר אחד לכבוד שבת ולא בכל ההכנות.
וע' במג"א (תלב סק"ה) שגם המעמיד מבני ביתו לבדוק חמץ, על כל פנים ישתתף גם הוא בבדיקה — ונראה הטעם מפני שנראה כמזלזל, כאמור.

ולפי זה יש לתרץ קושיית הרב-פעלים הנ"ל על דברי האחרונים מסוגיתנו, שמשמע שאין בדבר משום איסור — יש לומר שכלפי האשה שאינה מצוה בדבר, ואף האיש, לשיטת הרא"ש אינו אלא כהכשר מצוה, בזה אין שייך הטעם השני שנראה כמזלזל במצוה. אשר על כן יש נפקותא בין טעם 'מצוה בו' לטעם 'אסור לאדם שיקדש' — באשה. וכן באיש, במקום שאין זלזול.

וכן בשליח ששכרו בדמים, נראה שאין כאן זלזול במצוה, כי אדרבה, הלא מוציא הוצאות עליה, [אלא שבכל זאת אין לו מעלת טירחה בגופו]. ועל זה נהגו העולם לשכור מלמד לבן וכן לשחוט ע"י שוחט, שאין כאן זלזול. וכן הביא המג"א (שם) לענין בדיקת חמץ שמשמע בגמרא שיש מקומות שנהגו לשכור אדם לבדוק חמץ.

*

'האיש מקדש בו ובשלוהו... השתא בשלוהו מקדש, בו מיבעיא'

האיש — זה הקדוש ברוך הוא, כמו דכתיב 'ה' איש מלחמה'.

מקדש — את עמו ישראל בקדושתו.

בו — לעתיד לבוא, שאז לא יכנף עוד מוריק... אלא עין בעין יראו. ועל אותה העת אמרו 'מצוות בטלות לעתיד לבוא', שקדושת ישראל תושפע ישירות ממנו כביכול, לא על ידי אמצעי.

ובשלוהו — הן המצוות המקדשות את ישראל. וזהו לעת עתה, בזמן הגלות והסתור פנים. והוא אמרם בגמרא:

השתא — עתה — **בשלוהו מקדש. בו** — מיבעיא — מלשון 'אם תבעיון בעיני, כלומר, שצריך להתפלל על ביאת משיח צדקינו, שאז יקדשנו הקב"ה 'בו' בעצמו כביכול.

(תולדות יעקב יוסף ס"פ וישב)